

COLUMN 40 - HET STOF DER AARDE

porselein

steengoed

Als rechtgeaard keramist vind ik klei natuurlijk het mooiste materiaal dat er is. Het is om te beginnen heel aards. Tussen haakjes: de naam van onze website komt daar ook vandaan: terre aarde. Ja, een beetje dubbel, want terre betekent natuurlijk ook aarde. In "terre aarde" vonden wij de verwantschap met onze belangstelling voor begraafplaatsen: ter aarde (bestellen).

Klei is ook aarde.

Het bestaat langer dan de mensheid en zo lang de mensheid bestaat, maakt klei deel uit van zijn aardse bestaan.

In Genesis 2,7 vormt God Adam uit klei: "Toen boetseerde Jahwe God de mens uit stof, van de aarde genomen, en hij blies hem de levensadem in de neus: zo werd de mens een levend wezen".

Het stof der aarde is klei. Laat klei maar eens uitdrogen, dan wordt het weer stof.

Hoewel gebakken klei de eeuwen kan trotseren (het oudste kleivoorwerp wordt geschat op 30.000 jaar), valt uiteindelijk ook gebakken klei uiteen tot stof als het aan de natuur wordt overgelaten.

Niet alleen Adam is uit klei gevormd, ook de Joodse Golem werd uit klei gevormd. Rindert is – volgens zijn eigen zeggen – uit de klei getrokken. En ik word bijna dagelijks de klei *in* getrokken.

Klei is dus niet alleen aarde, maar ook aards. De vier elementen komen met de klei prachtig bij elkaar: aarde, water, vuur en lucht.

Het aardse stof wordt gemengd met water tot klei, de lucht zorgt dat het vuur kan branden en het vuur maakt de klei tot keramiek.

Over klei, keramiek, aardewerk, steengoed, porselein, terracotta en biscuit bestaat erg veel spraakverwarring, maar eigenlijk is het heel eenvoudig.

Keramiek is een **verzamelnaam** voor alles dat is gemaakt van gebakken klei. Het komt uit het Grieks: kerameios betekent "van aarde, van klei".

Dus of je het nu hebt over aardewerk, steengoed, porselein ... het is allemaal keramiek.

Maar er zijn ook **benamingen** om een **specifiek soort keramiek** aan te duiden:

- porselein, gebakken op een temperatuur van 1260°C tot boven de 1300°C
- steengoed, gebakken tussen –ruwweg- 1160°C en 1260°C
- aardewerk dat gebakken is op een temperatuur ergens tussen 1000°C-1140°C

Je kunt niet elke soort klei op elke temperatuur bakken, dat zou niet goed aflopen met je werkstukken en je oven. Immers, elk materiaal heeft zijn eigen temperatuur tot waar het de hitte verdraagt; daarboven smelt het.

Simpel gezegd is **porseleinklei** (kaolien) de meest zuivere vorm van klei, dat gevonden wordt hoog op de bergen, waar weer en wind het gesteente (graniet) hebben afgeslepen tot stof/aarde en waar vervuiling met andere stoffen nog niet heeft plaatsgevonden. Daardoor verdraagt het die hoge temperatuur van 1300°C.

Steengoedklei wordt lager gelegen gevonden en is al deels "vervuild" met andere mineralen en stoffen, waardoor de maximum temperatuur omlaag gebracht wordt.

aardewerk

baksteen

Aardewerkklei wordt –zeg maar- onderaan de berg gevonden en er zijn al vele vervuilingen aan toegevoegd onderweg naar beneden. Vandaar de veel lagere baktemperatuur.

De kleisoort en de baktemperatuur bepalen ook de mogelijkheden (of beperkingen) tot het gebruik ervan. **Hooggebakken klei zoals porselein maar ook steengoed, smelt dicht.** We noemen dat sinteren. Er zitten geen poriën meer in. Daarom kun je het gebruiken als serviesgoed en om er vloeistoffen in te bewaren. Zelfs als het niet geglazuurd is, is het waterdicht.

Aardewerk daarentegen blijft poreus, de minuscule poriën laten vocht door. Het is –zelfs als het geglazuurd is- niet (of niet lang) bestand tegen het bewaren van voedsel (bacteriën!), vloeistof, de magnetron of de vaatwasser. Het zal ook niet lang stand houden als beeld of grafmonument op begraafplaatsen. Het zal simpelweg door de inwerking van vocht, mossen en vorst kapot gaan.

En dan ben ik natuurlijk weer waar ik wil zijn: bij keramiek op begraafplaatsen. Veel met liefde geboetseerde uitingen van verdriet en rouw liggen gebarsten, verkruimeld of met afgesprongen stukken op de graven. Enerzijds jammer, anderzijds ook wel weer mooi: het uit stof gevormde, vergaat ook weer tot stof.

De keramisten van tegenwoordig (of zo je wilt de beeldhouwers die werken met klei) kiezen voor hun moderne grafmonumenten een kleimix die –gebakken op de juiste temperatuur- niet gauw zullen vergaan of kapotvriezen.

Als je er oog voor hebt, dan kom je toch wel veel keramiek tegen op begraafplaatsen. De opvallendste, maar niet altijd meteen geassocieerd met keramiek, zijn de bakstenen monumenten. Baksteen is tenslotte ook gebakken klei. Je ziet ze vaak op begraafplaatsen die langs rivieren liggen en waar je ook steenbakkerijen aantreft.

In Frankrijk kom je heel veel keramiek tegen, vooral de grafversieringen in de vorm van herinneringsplaatjes en in bloemen van steengoed en porselein. De graven staan er soms helemaal vol mee.

In de 19^e en de 20^e eeuw werd heel veel gebruik gemaakt van porselein. Denk maar aan de kleine witte porseleinen engeltjes, de witporseleinen corpussen aan het kruis en denk ook aan de (al dan niet gekleurde) porseleinen bloemen in de grafdozen.

De engeltjes en de corpussen kun je nog steeds zien op oude graven, ze hebben vaak de tand des tijds -tot nu toe- doorstaan. Bloemen in de grafdozen kunnen ook van aardewerk zijn gemaakt, ze zitten immers beschermd tegen weer en wind in dozen opgeborgen.

Overigens noemen we deze witporseleinen figuurtjes kortweg "biscuit" en dat is een eigenaardige inconsequentie in de keramische wereld. Het woord "bis-cuit" betekent immers "2x gebakken". En deze beeldjes zijn slechts 1x gebakken.

Als keramisten het hebben over **biscuit**, dan weten ze van elkaar dat het gaat om een slechts 1x gebakken werkstuk. Als het voor de 2^e keer de oven in gaat om het aangebrachte glazuur te laten smelten, dan heet het geen biscuit meer.

Wat je ook veel kunt zien op oude begraafplaatsen zijn de ovale fotoschildjes. Foto's op porselein.

Op oude monumenten hangen er soms wel tien of meer. Mooi beeld, toch, om op het gebakken stof der aarde de persoon afgebeeld te zien, die weer tot stof geworden is.

verpulverd door weersinvloeden

We waren in Italië, onder andere in Faenza, en we waren erg benieuwd of we het beroemde faïence aardewerk (ook wel majolica genoemd) ook op begraafplaatsen zouden terugzien. Ja dus. In grote getale. Ja, het oude aardewerk op oude begraafplaatsen.

Je leest het goed, *aardewerk*. Dat soort keramiek dus, dat niet bestand is tegen weer en wind. Maar het was er en het was prachtig. En nog steeds helemaal heel. Het hing dan ook niet in weer en wind, maar veilig en beschermd in de galerijen, grafkapellen en onder de arcades.

Ik kon het vakmanschap van mijn (niet meer in leven zijnde) collega-keramisten bewonderen. Dit vakmanschap is pas echt meesterschap en daar heb je geen beugelflesje voor nodig.

Probeer het maar eens: maak van aardewerkklei een rond of ovaal schild of bord, bak het boven de 1000°C, doe er wit (tin-)glazuur op (d.i. een laagje nog ongesmolten glaspoeder), schilder er met een dun penseel een fotografisch gelijkend portret op met gekleurd glazuur dat in ongebakken staat bijna allemaal wit is, maak geen enkele fout want je kunt niks herstellen en bak het dan nogmaals boven de 1000°C.

Wouw.

de tand des tijds

Frans

faïence